

KA
ODRŽIVOM
GRADU

izazovi i preporuke

KA ODRŽIVOM GRADU

izazovi i preporuke

Održivost prostora, kulturnih izraza, gradova, sektora, prostora i čitavih društava sve češće se sreće kao tema i na našim prostorima. Projekat Act4City bavio se upravo pitanjem angažovanja i uloge nezavisnih organizacija u kulturi kao i građana/ki u javnim razmišljanjima i doprinosima gradu koji je održiv. U bavljenju temom održivog razvoja na prostoru bivših jugoslovenskih republika (koje ne treba uzimati kao izuzetak), primetili smo da je način na koji se ta tema pokreće omeđena brojnim problemima na koje je važno ukazati. Ovaj kratki uvod upravo se bavi tim problemima i nerazumevanjima pitanja održivog grada, dok se u drugom delu ovog dokumenta nude preporuke za različite aktere (donosioc odluka, organizacije u oblasti kulture i umentosti, naučno obrazovne organizacije i donator), a na osnovu iskustava pilotiranih tokom trajanja projekta Act4City.

IZAZOVI U IZGRADNJI ODRŽIVOG GRADA

U okviru koncepta održivog razvoja, iako je izvorna ideja nosila drugačija obećanja, *ključnu ulogu ima ekonomska politika* koja treba da obezbedi pre svega stalan priliv investicija i dobru klimu za investiranje koja podrazumeva mogućnost ostvarenja visokih stopa profita kroz povoljno iskorišćavanje prirodnih resursa i raspoložive, kvalifikovane i jeftine radne snage. *Društvena, kulturna i ekološka pitanja u okviru održivog razvoja, a pre svega dostupnost javnih dobara, prostora i usluga nalaze se u drugom planu.*

Posledično, investitori i njihovi interesi se po pravilu uzimaju kao značajniji od interesa grupa građana, civilnih organizacija i održivosti prirodnih procesa; oni imaju privilegovan pristup mestima odlučivanja; mogu da značajno utiču na promenu postojeće legislative ili izbegnu posledice za nepoštovanje iste, a svako protivljenje se tumači kao protivljenje investicijama i ekonomskom razvoju.

Mnogi političari zanemaruju činjenicu da upravljaju javnim dobrom koje im ne pripada, otuda procese odlučivanja ne sprovode transparentno i u njima favorizuju interese svojih podržavalaca. Javne rasprave, javni konkursi i drugi oblici učešća javnosti u odlučivanju se izvrdavaju. *Ti se kreiraju zatvoreni i privatizovani prostori odlučivanja koji pogoduju interesima najmoćnijih članova (globalnog) društva kojima se omogućava prisvajanje javnih dobara.*

Ekspertske komisije koje se formiraju kako bi ukazale na poštovanje procedura su neretko korumpirane ili nedovoljno stručne. Čak i kada to nije slučaj, *usko-stručni, partikularni pogled na razvoj koji takve komisije favorizuju ne prepoznaje raznolikost i sveobuhvatnost strukturnih problema i promoviše jednodimenzionalna rešenja.*

Istovremeno, *kulturne ustanove u našem regionu zatvorile su se u usko definisano polje kulture i umetnosti koje ima zadatak da ne diže mnogo prašine, da ispuni slobodno vreme prijemčivim sadržajima i da akterima u samom polju kulture i umetnosti obezbedi minimum preživljavanja. U njihovim programima nema pokretanja širih pitanja održivosti gradova i načina na koje živimo, radimo, trošimo i stvaramo.*

Polje kulture i umetnosti još uvek razume sebe kao potpuno odvojeno od pitanja prirode i *kulturni sadržaji retko promišljaju i problematizuju kroz različite načine odnošenja ka prirodi kroz istoriju i kulturu, kao i različite načine na koje je priroda oblikovala kulturu.*

Najčešće se u potrazi za dobrim praksama u urbanizmu, zaštiti, arhitekturi, energetici, ekologiji i drugim oblastima od značaja za razvoj gleda na Zapad, uprkos tome što je Jugoslovensko nasleđe

veoma zanimljivo sa aspekta održivog razvoja. Posledično, brojne nove ekološke, omladinske i aktivističke organizacije ne sarađuju sa organizacijama amatera, sindikata, izviđača, planinara i drugih koji su osnovani nekoliko decenija ranije, a koje još uvek imaju članstvo, vredno iskustvo i neke resurse koji bi mogli biti udruženi.

U brojnim aktivističkim i angažovanim projektima uvrežena je ideja letargičnosti građana koja se uzima kao datost i na taj način dodatno obeshrabruje svaki pokušaj promene. *Razlike među građanima i načini stvaranja i zadovoljavanja njihovih isto tako raznolikih potreba ne uzimaju se u obzir i tumače se preterano stereotipno i pojednostavljeno.*

Kao posledica svega navedenog, *umesto temeljnih rešenja, neretko se proizvode privremene i površne intervencije koje predstavljaju pre pokušaj saniranja dubokih rana i preloma lepljenjem flastera.* Flasteri očigledno ne rešavaju problem, već samo stvaraju osećaj da se nešto čini. Istovremeno, procesi ozbiljnije refleksije, analize, debate i promene se odlažu za neko bolje sutra.

Zbog toga, u preporukama koje slede, naglašava se potreba da se pitanja održivosti razvoja gradova postavljaju tako da *uključuje promišljanja nekih temeljnih pitanja uređenja društva, ekonomije i kulture; da se kreiraju prostori i resursi za traganje za odgovorima; i da u potrazi za odgovorima na ova pitanja budu uključeni što širi krugovi građana i građanki svih provenijencija, socijalnih statusa, stečenih obrazovanja i životnih iskustava.*

Polazeći od pretpostavke da je za stvaranje drugačijih urbanih politika potrebno učešće upravo različitih zainteresovanih strana, preporuke su grupisane u četiri grupe, spram nekih ključnih aktera koji učestvuju u javnom odlučivanju, zagovaranju i promociji ideja održivosti urbanog razvoja.

PREPORUKE ZA AKTERE/KE KOJI/E UČESTVUJU U OBLIKOVANJU GRADOVA

A. Predstavnici vlasti/donosioci odluka

U kontekstu gorepomenutih razumevanja održivog grada i uloge kulturnih aktera u ovom domenu, projekat Act4City formulisao je sedam ključnih smernica za donosiocima odluka koji upravljaju razvojem gradova i raspodelom javnih resursa u njima:

1. Pitanja razvoja gradova su kompleksna i važno je da u traganju za odgovorima na njih učestvuju raznolike grupe i pojedinci kako bi se prikupio širok dijapazon znanja. *Radna tela i komisije zato treba da budu interdisciplinarne, otvorene, dinamične i da u ključnim fazama prikupljaju što širi spektar pogleda kako bi se došlo do najboljih rešenja.*
2. *Interresorna saradnja ključna je u politikama održivih gradova.* Zato je važno učešće aktera iz oblasti kulture i umetnosti u širokom dijapazonu pitanja od važnosti za grad kao što su urbanizam, obrazovanje, ekonomija, a isto tako u pitanjima kulture i umetnosti angažovane u politikama grada treba uključiti i druge struke - planere, inženjere zaštite životne sredine, ekonomiste, pedagoge, socijalne radnike i druge.
3. Održivi grad je grad u kome različiti akteri mogu da izraze svoje potrebe, interese i rešenja, te je važno *praviti prostore za širi krug konsultacija, susreta i razgovora u procesu donošenja odluka.* Javne rasprave ne smeju biti poslednji korak pred usvajanje nekog rešenja, a projekti koji se odobravaju i sprovode s javnim sredstvima moraju biti transparentni i obrazloženi.
4. *Treba podsticati civilne organizacije i ustanove u oblasti kulture i umetnosti a i šire, da prate procese donošenja odluka i da budu uključeni u njih tako što će svoje programe, aktivnosti i intervencije usmeriti u pravcu osvetljavanja aktuelnih pitanja od značaja za građanke i građane.*
5. Kulturne politike gradova i mehanizmi finansiranja organizacija i ustanova u oblasti kulture, treba da *podstiču stvaranje kulturnih sadržaja i praksi koje postavljaju aktuelna pitanja od značaja za urbanu održivost, nude moguće odgovore i drugačije načine gledanja na kvalitet življenja, odnos prema prirodi, društvene pozicije i ekonomske politike.*
6. Takođe, kulturne politike treba da formulišu *mehanizme podrške organizacijama u oblasti kulture i umetnosti pri saradnji sa drugim sektorima, te da posebno vrednuju eksperimente koji vode ka novim rešenjima za grad.*
7. Potrebno je kontinuirano graditi kapacitete ustanova i nezavisnih aktera u kulturi za bavljenje pitanjima održivih gradova i građanskog aktivizma, te je važno da *mehanizmi finansiranje ne podržavaju samo partikularne kratkoročne projekte, već i dugoročne programe i prostore za susrete.*

B. Nezavisni akteri u kulturi

Pri traženju prostora za aktivne građane/ke i nezavisne aktere u kulturi projekat Act4City držao se ideje da je važno da problematiku upravljanja društvom ne posmatramo samo kao ekspertsko pitanje zaštite životinjskih i biljnih vrsta, proizvodnje energije i reciklaže, upravljanja kamatnim stopama, prostornog planiranja, građevine i uređivanja zakona, već kao pitanje zajedničkog života ljudi, mašina, biljaka, životinja i nežive materije na planeti. Upravo u promišljanju ovih odnosa i pitanja organizacije u kulturi i umetnosti mogu da pruže važan doprinos i to na sledeće načine:

1. U borbi za održivi grad, akteri u kulturi treba da problematizuju ideje kulture kao izolovanog, neupitnog i opšteg dobra, te nastoje da *kulturni sadržaji nude odgovore na aktuelna pitanja od značaja za javnost i nude drugačije načine gledanja na stvarnost, odnos kulture i prirode, i kvalitet življenja* od najdostupnijih globalnih ili tradicionalnih kulturnih sadržaja. Zato je važno da ovi akteri prate javne debate i nude prostore za alternative, aktivno učešće građana/ki različitih profila i izražavanje različitih mišljenja i pozicija.
2. Nezavisni akteri u kulturi sve češće su na prvoj liniji eksperimenata u domenu novih oblika političnosti. Kako su mnogi prostori za angažovanost i političnost sve suženiji, akteri u oblasti kulture i umetnosti treba da koriste svoju društvenu poziciju da *stvaraju mikro prostore političnosti za građane i građanke kroz angažovane umetničke sadržaje, učešće građana/ki u procesima produkcije kulturnih sadržaja i intervencije u javnom prostoru*.
3. *Borba za održivi grad mora biti intersektorska i interresorna, te su nužni prostori za dijalog i zajedničko promišljanje alternativa razvoja gradova* sa građanima/kama, političarima, ekolozima, ekonomistima i drugim strukama. Ovo ne znači odbacivanje specifičnih ekspertiza, već odbranu javnog interesa i prostora za javnu debatu od zatvaranja u uske krugove eksperata ma kog usmerenja.
4. U debatama o održivom gradu akteri u oblasti kulture i umetnosti treba da *prošire geografske i vremenske odrednice traganja za politikama održivosti izvan savremenih zapadnih društava*, već da istražuju i unose u javni prostor nasleđe jugoslovenskog perioda kao i ekološke, socijalne i ekonomske politike vanevropskih prostora kao moguće inspiracije.
5. U zagovaranju transparentnih i odgovornih javnih politika, nezavisne organizacije treba i same da *doprinesu klimi javnosti i transparentnosti tako što će o svojim izvorima i načinima pribavljanja sredstava biti otvoreniji*.

C. Donatori

Inostrani donatori važan su faktor za podsticanje ne samo pojedinačnih projekata već i održavanje čitavih organizacija na čiji rad njihove agende imaju veliki uticaj. Zbog toga:

1. Inostrani donatori bi trebalo da budu senzitivniji na *specifičnosti nacionalnih i lokalnih prostora, kao i da podržavaju i ojačavaju inicijative koje već postoje*. Donatorske politike bi trebalo da prave tačke saradnje između ekoloških organizacija iz vremena Jugoslavije (planinarska društva, gorani, gorske službe, omladinski pokreti) i novoformiranih nevladinih organizacija u domenu ekologije, urbanog razvoja, kulture.
2. Kako se pitanje održivog grada tiče ekoloških, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i drugih politika, te zahteva integralni pristup javnim politikama, donatorske politike i mehanizmi podrške trebalo bi da *podstiču intersektorske i interresorne saradnje, susrete različitih ekspertiza, kao i građansku ekspertizu* u inicijativama i rešenjima ka održivom gradu.
3. Donatorske politike i mehanizmi podrške trebalo bi da podstiču mejnstriming održivog razvoja kao prioriteta u svim oblastima javnog planiranja i razvoja gradova: ekonomskim, socijalnim, urbanističkim, ekološkim, obrazovnim, kulturnim i drugim politikama.
4. Za promišljanje alternativa i dolaženje do specifičnih rešenja i promena upravljanja gradom ka održivom gradu, neophodno je da donatorske politike prepoznaju *važnosti projekata i inicijativa koji imaju eksperimentalnu i pionirsku komponentu, i koji pilotiraju prakse i procese* koji potencijalno dugoročno mogu da budu sistemska rešenja.
5. U podsticanju aktera koji se bave održivim gradom i angažovanjem građana/ki, važno je da donatori pored eksperimenata i projektnog finansiranja prepoznaju *neophodnost podrške dugoročnijim programima i javnim prostorima koji osiguravaju kontinuitet delovanja za javno dobro*.

6. Napokon, da bi se inovirale prakse upravljanja gradom, neophodno je da donatorske politike, osim podsticanja delovanja u praksi, prepoznaju *važnost detaljnih i sveobuhvatnih istraživanja dosadašnjih praksi, kojima se dolazi do preporuka za buduće delovanje i politika zasnovanih na činjenicama.*

D. Naučno-obrazovne institucije i organizacije

Kao organizacije koje su usmerene na stvaranje novih i cirkulaciju postojećih znanja, načne i obrazovne institucije igraju važnu ulogu ne samo u stvaranju odgovornih i svesnih stručnjaka, već i u oblikovanju javnih debata na određene teme. Otuda, važno je da ove ustanove doprinesu održivosti gradova na sledeće načine:

1. U obrazovnim programima interdisciplinarni pogledi na pitanja razvoja grada moraju biti prisutniji. Bez obzira da li ove ustanove obrazuju arhitekte, urbaniste, ekološke, sociologe, umetnike, novinare ili ekonomiste, važno je da *sve struke budu upoznate sa ključnim doprinosima svoje struke pitanjima održivosti kao i ključnim pogledima drugih struka na ista pitanja.* Utoliko, predlažu se interdisciplinarni seminari, radionice, letnji i zimski kampovi i drugi kurikularni i ekstrakurikularni sadržaji posvećeni pitanjima održivog razvoja gradova.
2. U istraživanjima na temu održivog razvoja, *od izuzetnog je značaja da se u traganju za rešenjima ne izostave pitanja uzroka problema, istorije razvoja ideja i društvenih i političkih odnosa koji stoje iza nekih ideja,* kako rešenja ne bi bila kozmetička i doprinosila dugoročnom održanju statusa quo.
3. *Jugoslovensko i svetsko (ne-evropsko) nasleđe i iskustva u oblasti održivog razvoja moraju da zauzmu istaknutije mesto u istraživanjima i obrazovnim programima,* jer predstavljaju vanredno vredno iskustvo traganja za rešenjima održivog razvoja, kao i negativnih posledica nekih primenjenih rešenja koje su manje vidljive u najrazvijenijim zemljama.

ACT4CITY - Independent cultural actors towards sustainable Balkan cities je projekat koji promovise pristup održivosti gradova kroz zajedničke obrazovne, umjetničke i aktivnosti javnog zastupanja. Projekat realizuju Expeditio, Kotor, ME; Ministarstvo prostora, Beograd, RS; City Creative Network - CCN, Skoplje, MK; Art radionica Lazareti, Dubrovnik, HR. The project ACT4CITY is funded by Balkan Arts and Culture Fund BAC. BAC is supported by the Swiss Government through the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) and the European Cultural Foundation (ECF).